

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Promowanie projektu ACTIVE oraz odpowiedzialnej postawy obywatelskiej w szkołach

Zestaw Narzędzi

I. Metodologia dla nauczycieli

MODUŁ 1 Wiarygodne źródło informacji
Jakość danych i podejście do informacji w Internecie

GYMNÁZIUM
JOSEFA RESSELA

Sukromna základna
škola
Felix

Slovakia

odpo
vědná
společ
nost

WSB University

Wsparcie Komisji Europejskiej w tworzeniu tej publikacji nie stanowi poparcia dla treści, które odzwierciedlają poglądy autorów; Komisja Europejska nie może odpowiadać za każdorazowe użycie informacji zawartych w niniejszej publikacji.

Dofinansowane przez
Unię Europejską

I. Methodology for teachers

Dokument objęty jest licencją: [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

Przypisany:

Wypracowany w projekcie ACTIVE finansowanym w programie Erasmus +

Organizacja odpowiedzialna za stworzenie materiału: Odpovědná společnost, z. s.

We współpracy z partnerami w projekcie:

Autorzy: Mareš, Matěj & col.

Wersja 1.0

Wrzesień 2022

Spis treści

Spis treści.....	2
Przegląd Modułów i Działań	3
MODUŁ 1: Wiarygodne źródło informacji – jakość danych i podejście do informacji w internecie	4
1. Jakość danych i informacji.....	4
2. Wtórne źródła danych i informacji	8
3. Jak podejść do informacji w internecie ...źródło i weryfikacja faktów.....	16
3.1. Czego unikać (kryteria nieistotne przy ocenie treści internetowych)	16
3.2. O czym należy pamiętać (techniki manipulacyjne)	20
3.3. Jak podejść do informacji w Internecie	21

Przegląd Modułów i Działań

Modules & Activities

MODUŁ 1: Wiarygodne źródło informacji – jakość danych i podejście do informacji w internecie

"WERYFIKACJA FAKTÓW JEST KLUCZOWA, ALE JEŚLI CHCEMY ZROZUMIEĆ, MUSIMY WYJŚĆ POZA NIĄ I ZNALEŹĆ ZNACZENIE"

Struktura modułu:

Omówione tematy:

Źródła danych i informacji wtórnych

Informacje jako dowód

Kryteria jakości danych i informacji

Wiarygodność danych i informacji

Techniki manipulacji w celu szerzenia dezinformacji

Sprawdzanie faktów i czytanie poboczne

Fakty a fake newsy i dezinformacja

Wiarygodność źródła informacji

Istotne kryteria oceny wiarygodności źródła informacji

Główne tematy w module:

W tym module omówimy następujące tematy:

Jak korzystać z wtórnych źródeł informacji dostępnych w Internecie?

Co wziąć pod uwagę podczas zbierania informacji – przydatność, wiarygodność i dostępność?

Jak podejść do informacji w Internecie?

Jak uzyskać rzetelne i istotne informacje – źródło informacji?

Jakie są (nie) odpowiednie kryteria informacji wprowadzających w błąd?

Jakie techniki są wykorzystywane do szerzenia dezinformacji?

Jak poruszać się między faktami a fake newsami?

1. Jakość danych i informacji

W tym module i odpowiadającym mu ćwiczeniu 1 najpierw skoncentrujemy się przede wszystkim na wiarygodności źródła informacji, co właściwie należy rozumieć jako jeden z aspektów wiarygodności (patrz poniżej). Ale przed rozpoczęciem ćwiczenia 1 ważne jest, aby mieć pełny obraz kryteriów jakości danych, aby **zrozumieć, że wiarygodność źródła informacji jest kluczowa, ale wciąż tylko jednym z aspektów, na które powinniśmy zwrócić uwagę.**

Dane i informacje powinny mieć pożądaną jakość, aby mogły wspierać nasze decyzje. Możemy wskazać następujące wymiary jakości, jakie powinny mieć dane i informacje:

I. Methodology for teachers

- Znaczenie
- Rzetelność, ważność (dokładność) i kompletność
- Dostępność

Istotność danych to zakres, w jakim dają one wgląd w pytania użytkownika. Zbierane informacje i dane powinny być również adekwatne do danego zagadnienia.

Istotność można rozpatrywać w dwóch wymiarach:

- i. Znaczenie dla użytkownika danych
- ii. Trafność dotyczyła zagadnienia (temat, grupy docelowe itp.)

Powyższe wymiary istotności są ze sobą powiązane, ponieważ jako odbiorca chcemy mieć odpowiednie dane do podejmowania odpowiednich decyzji, więc dane powinny pasować do celów, ale także być odpowiednie dla grupy docelowej, problemu, pytań, które chcemy odkryć (więcej informacji znajduje się również ewaluacja modułu 6). Istotność dotycząca przedmiotu jest powiązana z jakościowymi kryteriami kompletności (zob. poniżej).

Powinniśmy zadać następujące pytania dotyczące istotności danych:

Czy dane są istotne dla problemu, który badam?

Czego dotyczą dane, z jakimi tematami i pytaniami są powiązane (albo do jakich pytań się odwołują)?

Co mówią mi dane na dany temat?

Czy dane są zgodne z obszarem moich zainteresowań?

Wiarygodność danych odnosi się do zakresu, w jakim możemy ufać i mieć zaufanie do danych zebranych zgodnie z danym tematem. Zadajemy pytanie: czy możemy oprzeć się na tych danych/informacjach, aby podjąć decyzję lub sformułować wnioski na ten temat?

Aby mieć zaufanie do danych, powinniśmy rozważyć następujące aspekty:

- **Źródło danych (wiarygodność)** – w jaki sposób źródło danych lub metoda wykorzystana do ich zebrania okazała się wiarygodna, wiarygodna.
- **Ważność** – odnosi się do dokładności danych. Dane powinny odpowiadać/z rzeczywistymi właściwościami i cechami obiektu, którego dotyczą.
- **Kompletność** – dotyczy objęcia całości zakresu tematu (obszaru zainteresowań). Nie możemy polegać na danych przy podejmowaniu decyzji, gdy byłyby one tylko częściowe i niepełne. Kompletność jest również ściśle związana z różnymi punktami widzenia na dany temat oraz z uprzedzeniami.

Powinniśmy zadać następujące **pytania dotyczące źródła danych** (więcej w sekcjach Jak zbierać dane i Jak postępować z informacjami w Internecie):

Kto jest autorem, kto go stworzył?

Jakie motywacje mają twórcy przy prezentowaniu informacji? Jak to wpływa na wiarygodność źródła?

Czy autor ma jakiś szczególny interes w wyniku? Jak są (możliwe) motywacje autorów?

Jakie są odniesienia do wiarygodności źródła informacji?

I. Methodology for teachers

Jaka jest perspektywa źródła/autora?

Czy zebrane dane nie są ukierunkowane na określony punkt widzenia?

Z jakich źródeł korzysta autor? Czy te źródła są wiarygodne?

Powinniśmy zadać następujące **pytania dotyczące ważności danych**:

Co to za informacja (fakt/opinia/PR-promocja)?

Czy dostarczone informacje są oparte na dowodach/poparte dowodami?

Czy przedstawiony fakt jest rzeczywiście aktualny - dokładny (dostarczono dowody, ufamy wiarygodności zastosowanej metody)?

Czy przedstawione informacje są spójne i spójne z innymi dostępnymi dowodami?

Należy zadać następujące **pytania dotyczące kompletności danych**:

Jakie aspekty zagadnienia obejmują dane/informacje (czy mówią wszystko, co potrzebujemy/powinniśmy wiedzieć)?

Czy dane obejmują wszystkie istotne aspekty tematu?

Czy podczas zbierania dowodów uwzględnia się wszystkie punkty widzenia?

Czy zebrane dane nie są ukierunkowane na określony punkt widzenia?

Dostępność danych odnosi się do zasobów potrzebnych do uzyskania danych. Z naszej perspektywy ważne jest, aby wziąć pod uwagę zasoby (ludzie, czas, pieniądze), które musimy zainwestować i chcemy zainwestować, aby uzyskać dane. Dlatego musimy projektować badania z wykorzystaniem dostępnych zasobów (np. nie stać nas na przeprowadzenie własnego badania, ponieważ nie mamy na to czasu lub nie stać nas na zakup danych z konkretnego zbioru danych).

Ponieważ gromadzenie danych (dowodów) jest ściśle związane z zastosowanymi metodami badawczymi (badania wtórne/badania terenowe), należy wziąć pod uwagę aspekt dostępności bezpośrednio związany z projektem badania (szczegóły w module 3 Faza badań).

Powinniśmy zadać następujące **pytania dotyczące dostępności danych**:

Jaki czas będzie potrzebny na zebranie danych przewidywanymi metodami?

Jakie zasoby (osobowe, finansowe) będą potrzebne do zebrania danych przewidywanymi metodami?

Jaka wiedza/kompetencje będą potrzebne do zebrania danych przewidywanymi metodami?

Czy wysiłek jest wart korzyści? Czy te dane są nam naprawdę potrzebne? Co powiedzą, a czego będzie nam brakować bez nich (patrz kryterium kompletności)?

WAŻNE Z powyższego widać, że **wiarygodność źródła jest kluczowym** aspektem rzetelnej informacji. Ale nie jedyny. Aby dobrze zrozumieć problem, aby móc podejmować odpowiedzialne decyzje, należy **wziąć pod uwagę także inne kryteria (trafność, ważność i kompletność)**.

(PODSUMOWANIE) Weź na zajęcia Korzystając z nich powinniśmy sprawdzić, czy są one istotne (dla nas i dotyczące zagadnienia) oraz rzetelne (wiarygodne, aktualne, kompletne). Podczas wyszukiwania danych należy ocenić dostępność danych zgodnie z dostępnymi zasobami.

Dofinansowane przez
Unię Europejską

I. Methodology for teachers

2. Wtórne źródła danych i informacji

Korzystając z danych i informacji z Internetu, przeprowadzamy tzw. desk research i korzystamy z wtórnych źródeł danych. W przeciwieństwie do prowadzenia badań terenowych, dzięki którym możemy uzyskać tzw. dane pierwotne (więcej szczegółów na temat metod badawczych znajduje się w Fazie badań Modułu 3).

Aby móc lepiej nawigować uczniów między różnymi źródłami informacji w Internecie, zapoznaj się z naszymi zaleceniami dotyczącymi podejścia do najczęstszych wtórnych źródeł danych i informacji.

Wspólne wtórne źródła danych i informacji oraz sposoby ich wykorzystania

Oficjalne bazy danych statystycznych

Szukając danych statystycznych najlepiej zacząć od statystyk oficjalnych. Na szczeblu międzynarodowym statystyki dostarczają organizacje takie jak ONZ, OECD i Eurostat. Na szczeblu krajowym działają urzędy statystyczne.¹

Te statystyczne bazy danych należy uznać za wiarygodne. Oznacza to, że nie powinny celowo zniekształcać publikowanych danych. Ale nadal musimy być świadomi możliwych ograniczeń, jakie mogą mieć zestawy danych w oparciu o metodologię stojącą za gromadzeniem danych i definicjami. To wykracza poza poziom szkoły średniej, ale jako nauczyciel powinieneś przynajmniej w swojej dziedzinie rozumieć możliwe ograniczenia danych prezentowanych w statystyce (to byłby temat głównie dla nauczycieli geografii).

Nie myl danych statystycznych (w bazach danych statystycznych), które mogą być postrzegane (jeśli są wykonane poprawnie metodologicznie) jako fakty z wynikami analitycznymi, które są interpretacją tych danych/faktów.

Inne bazy danych statystycznych

Publikowane są również statystyki pozarządowe. W takich przypadkach powinniśmy być ostrożni i zbadać źródła i metodologię publikowanych danych. Minimalnym wymaganiem powinna być pełna przejrzystość zbiorów danych (dostępność oryginalnych danych, a nie tylko analityki).

Jako (miejmy nadzieję, dobry) przykład może posłużyć inicjatywa non-profit Our World in Data², realizowana we współpracy z naukowcami z Uniwersytetu Oksfordzkiego. Właściwie przedstawiają również dane o sytuacji w krajach świata w związku z pandemią COVID-19 ([zobacz przykład](#)).

Wyniki badań

Badania ankietowe są ważnym źródłem informacji (i argumentacji) na temat zjawisk społecznych (postaw, preferencji politycznych, zachowań społecznych). W przypadku ankiet my jako użytkownicy powinniśmy dbać o rzetelność danych, a w szczególności wziąć pod uwagę:

¹ Przykład z Czech: www.czso.cz

² www.ourworldindata.org

I. Methodology for teachers

- metodologia badania (wielkość próby respondentów, sposób kontaktu z respondentami) musi być przejrzysta:
 - można ufać ankietom przeprowadzonym przez wiarygodne agencje
 - należy dokładnie zbadać metodologię badań przeprowadzanych przez inne (w zasadzie nierzetelne) podmioty
- wielkość próby respondentów biorących udział w badaniu powinna być reprezentatywna poprzez:
 - liczba respondentów – dotyczy to przedziałów poufności prezentowanych wyników (miara stopnia niepewności lub pewności wyników)
 - ale należy pamiętać, że tak naprawdę nie potrzebujemy dużych prób respondentów, jak na przykład w przypadku ogólnokrajowych badań (takich jak sondaże wyborcze) wielkość próby wynosi niewiele ponad 1 000 respondentów na 10 milionów. kraj populacji
 - struktura respondentów – istotne jest, aby struktura respondentów odpowiadała pierwotnej populacji według głównych kryteriów (będzie się to różnić w zależności od badanej populacji, ale głównymi cechami są zwykle: wiek, wykształcenie, płeć itp.)
- kluczowa jest metodologia pozyskiwania respondentów. Istnieje więcej metod, które można zastosować, ale ważne jest, aby wiedzieć, że gdy respondenci są pozyskiwani w ograniczonym środowisku (nisza społeczna), wyniki badania mogą odzwierciedlać tylko poglądy tej grupy społecznej.
 - przykładem są ankiety na stronach gazet (te nie są wiarygodne i mogą jedynie reprezentować, a przeważnie nawet nie, poglądy czytelników danej gazety)

Nie musimy kategorycznie odrzucać badań z niereprezentatywną próbą respondentów, ale musimy być ostrożni w interpretacji wyników. Najczęściej takie ankiety możemy traktować jako „pierwsze wskazówki”, że może być „coś” do sformułowania jakiejś hipotezy. Ale z uznaniem, że ta hipoteza wymaga dalszej oceny.

Oficjalne strony internetowe agencji rządowych

Oficjalne strony internetowe agencji rządowych powinny być podstawowym źródłem informacji o oficjalnym stanowisku danej agencji. Ponieważ agencje rządowe mają swój własny (polityczny) program, powinny one na swoich stronach internetowych reprezentować ten program. Dlatego nie powinniśmy źle rozumieć agencji rządowych z reprezentacją „prawdy”, ponieważ reprezentują one głównie siebie.

Wiadomości i media

Ocena wiarygodności informacji prezentowanych na portalach informacyjnych jest dość skomplikowana. Z jednej strony moglibyśmy i powinniśmy wyróżnić newsy dostarczające z intencją i możliwie najlepszymi wiarygodnymi sieciami informacyjnymi i dezinformacyjnymi, których głównym celem jest promowanie dezinformacji i fake newsów w celu wpływania na opinię publiczną.

I. Methodology for teachers

Wiele organizacji informacyjnych przestrzega wewnętrznych protokołów jakości, które powinny zapewnić walidację prezentowanych informacji. Wielu dziennikarzy twierdziłoby, że po prostu obiektywnie relacjonują. Jak nauczyliśmy się o obiektywności w module 0, widzimy, że nie jest to łatwe lub praktycznie niemożliwe. W tym sensie nie mielibyśmy nic przeciwko opiniotwórczym mediom, gdyby były **przejrzyste** i dostarczały **zweryfikowanych informacji** odpowiadających rzeczywistości. Media i (zwłaszcza my jako ich użytkownicy!) również powinny **odróżniać opinie od faktów**. Ale w rzeczywistości jest to niemożliwe, ponieważ **media proszą głównie o opinie ekspertów i polityków, więc w rzeczywistości są one w większości składane z opiniami**. Jest dobrze, o ile jesteśmy tego świadomi.

Dużym problemem jest **wyważenie różnych opinii** w mediach. Mówiąc najprościej, czy powinniśmy dać przestrzeń wszystkim reprezentowanym społeczeństwu, czy też powinniśmy dać przestrzeń, powiedzmy Hitlerowi? To naprawdę nie jest łatwe pytanie, a dziennikarze często popełniają błąd, zadając pytania (czasem bardzo złe) ekspertom/politykom, nie znajdując samodzielnie prawdziwych argumentów, a tym samym zapełniając przestrzeń medialną bzdurami **bez podania odpowiedniego kontekstu**. Prawdziwym przykładem jest dobrze udokumentowana celowa i udana próba zasiania w społeczeństwie wątpliwości co do badań naukowych nad wpływem papierosów na zdrowie człowieka i wpływ człowieka na klimat głównie dlatego, że dziennikarzom zależało na zachowaniu obiektywizmu i pozostawieniu miejsca na każdą „opinię”.³ Problem polega na tym, że dowody są konfrontowane z promocją PR w ograniczonej przestrzeni informacyjnej.

Należy również mieć świadomość, że **media są prywatnymi podmiotami nastawionymi na zysk** i jednym z ich głównych celów jest zysk. Nie ma w tym nic złego, ale wyraźnie widać konsekwencje, gdy nowe muszą być atrakcyjne, aby przynosić zyski. Problematicznie **dokładne zbadanie sprawy i podanie kontekstu nie jest tak atrakcyjne, jak podawanie szokujących i kontrowersyjnych opinii**.

(PODSUMOWANIE) Zabierz na zajęcia Ponieważ poruszanie się w świecie mediów jest dość trudne, nadal powinniśmy, czytając artykuł informacyjny, rozróżnić następujące kwestie:

- czy przekazywane informacje są przejrzyste (czy znamy źródła)
 - nadal zalecamy samodzielne sprawdzenie źródła
- czy organizacja informacyjna weryfikuje prezentowane informacje
 - nadal zalecamy samodzielne sprawdzenie poprawności informacji
- nie jest „organizacją informacyjną” prezentującą celowe fałszywe wiadomości i dezinformację
 - zweryfikować źródło i zweryfikować informacje
- muszą rozróżniać fakty (które można zweryfikować) od opinii
 - kieruj się własnym osądem, nie polegaj tylko na rubryce artykułu
- uważaj na treści komercyjne/reklamowe prezentowane na stronach z wiadomościami

³ Można znaleźć artykuły naukowe dotyczące tego zagadnienia lub temat ten został dość dobrze zaadaptowany przez serial BBC [How They Made Us Doubt Everything](#).

I. Methodology for teachers

- powinien być oznaczony jako reklama reklama (płatna rywalizacja)
- jest organizacją informacyjną zorientowaną na opinie. Może nie być problemu z lekceważeniem informacji, które dostarczają, ale powinniśmy być tego świadomi i rozumieć, że otrzymalibyśmy tylko (nawet zweryfikowane) informacje odpowiadające określonemu punktowi widzenia
 - poszukaj sobie różnych opinii, punktów widzenia

Wikipedia

Czy Wikipedia jest wiarygodnym źródłem informacji, czy też należy ją całkowicie zignorować jako niezetelną? Niektórzy uważają i wiele argumentów mówi, że każdy może pisać na Wikipedii. Mówiąc prościej, nie jest to prawda, a Wikipedia ma swoje procedury, które mogą edytować artykuły. I procedury korekty. Nie oznacza to jednak, że możemy traktować informacje podane w Wikipedii jako coś oczywistego. Jak więc możemy korzystać z Wikipedii? Sugerujemy krytyczne korzystanie z Wikipedii, ale można ją wykorzystać (i zasugerować uczniom) jako możliwy pierwszy punkt wyjścia do tematu, ponieważ Wikipedia często zapewnia więcej punktów widzenia, a co najważniejsze, linki do innych źródeł, które można i należy dalej eksplorować.

Ponieważ Wikipedia jest szeroko stosowana, jej zawartość w wielu przypadkach reprezentuje również najczęściej używane definicje i punkty widzenia. Nie musimy więc zgadzać się z tym, co jest napisane w Wikipedii, ale powinniśmy sprzeciwiać się temu, co się mówi, ponieważ wiele osób uznałoby tę informację za „właściwą”.

(PODSUMOWANIE) Zabierz na zajęcia Użyj Wikipedii jako możliwej strony początkowej. Ale używaj go krytycznie, zobacz, czy prezentowane są różne punkty widzenia i zbadaj inne odniesienia, aby dowiedzieć się o temacie.

Portale społecznościowe

Sieci społecznościowe (głównie Facebook, Twitter, Instagram, TikTok) są dziś dla studentów prawdopodobnie podstawowym źródłem informacji i środkiem komunikacji do wymiany opinii i informacji. Z drugiej strony sieci społecznościowe są właściwie jednym z najmniej wiarygodnych źródeł informacji. Dzieje się tak z wielu powodów, które można powiedzieć osadzone w sieciach społecznościowych:

- dostarczane/udostępniane są tylko krótkie informacje bez kontekstu i głębszego wyjaśnienia
- algorytmy sieci społecznościowych zamykają ludzi w „bańkach społecznościowych/filtrujących”.
 - „Bańka filtrująca jest trochę jak twój własny mały świat, w którym podobnie myślący ludzie odbijają się echem. Opiera się na tym, co lubisz, udostępniasz i angażujesz się online, i selektywnie pokazuje odpowiednie informacje.”⁴

⁴ źródło: <https://inoculation.science/>

I. Methodology for teachers

- otrzymasz wtedy podstawowe (jedyne) informacje, które potwierdzą Twój początkowy punkt widzenia
- to silnie promuje **błąd potwierdzenia**
- z bańkami społecznościowymi i kampaniami marketingu bezpośredniego w sieciach społecznościowych nie masz pojęcia (bez celowego działania) o informacjach, które otrzymują grupy o odmiennych poglądach
 - ta **luka informacyjna** jest absolutnie kluczowa, ponieważ przez to zjawisko nie jesteśmy już w stanie komunikować się z kimś, kto ma inny punkt widzenia, ponieważ w zasadzie nie rozumiemy jego argumentacji. Ponieważ ta argumentacja opiera się na informacjach, których nigdy nie widzieliśmy
- ludzie są istotami społecznymi i emocjonalnymi, a jak pokazują badania ⁵, **bardziej kontrowersyjne i szokujące wiadomości rozchodzą się znacznie szybciej**. Niestety **fałszywe wiadomości i dezinformacje** mają na celu wywołanie kontrowersji i szoku oraz wywołanie emocji, dlatego są udostępniane i oszczędzane szybciej (prawdopodobieństwo retweetowania fałszywych wiadomości jest o 70 procent większe niż prawdziwych)⁶.
 - *naukowcy z MIT: „zauważyliśmy inny profil emocjonalny fałszywych wiadomości i prawdziwych wiadomości... Ludzie reagują na fałszywe wiadomości bardziej zdziwieniem i obrzydzeniem”*
 - *naukowcy z MIT: „ludzie mogą zwrócić na siebie uwagę, jako pierwsi dzieląc się wcześniej nieznanymi (ale prawdopodobnie fałszywymi) informacjami”*
 - *dezinformacja jest rozpowszechniana głównie przy użyciu określonych technik manipulacji (zob. poniżej)*
- **Sieci społecznościowe odgrywają kluczową rolę dla nastolatków**, a ich status w sieciach społecznościowych (polubienia, obserwujący) ma bezpośrednie odzwierciedlenie w ich statusie wśród szkolnych kolegów. Tak więc algorytmy sieci społecznościowych zmuszają uczniów do dzielenia się szokującymi, interesującymi i potencjalnie fałszywymi informacjami, ponieważ mogą one uzyskać więcej polubień i udostępnień.
- dla większości nastolatków **influencerzy** z sieci społecznościowych są ich głównymi wzorami do naśladowania oraz kimś, komu wierzą i którym ufają.
 - jedyną miarą „jakości” i „trafności” influencera jest liczba obserwujących
 - Wiarygodność influencerów może zmieniać się dość szybko
 - wielu nastolatków marzy o tym, by stać się sławnymi w sieciach społecznościowych i mieć wpływ na siebie

⁵ Zobacz przykładowe badanie z MIT: [On Twitter, false news travels faster than true stories](#)

⁶ badanie MIT: [On Twitter, false news travels faster than true stories](#)

I. Methodology for teachers

- i jest o wiele więcej, wciąż w trakcie badań, dotyczących wpływu sieci społecznościowych na **funkcje poznawcze i zachowanie**
 - skrócenie rozpiętości i zdolności koncentracji
 - utrata zdolności do „bawienia się”, ponieważ nastolatki i dzieci wyrażają znudzenie, jeśli nie są podłączone do sieci społecznościowych lub nie są zabawiane przez kogoś lub coś (YouTube, Netflix itp.)
 - rozwój sieci społecznościowych jest powiązany ze wzrostem samobójstw dzieci, zachowań obsesyjnych, lęków i depresji

W celu uzyskania dalszych źródeł możesz wyszukać własne. W związku z tym możemy polecić dość przystępne, ale wciąż aktualne dokumenty dotyczące roli sieci społecznościowych i ich wpływu na nastolatków, takie jak:

[The social dilemma](#) (na Netflix)

Dokument o zagrożeniach w mediach społecznościowych — [Childhood 2.0](#) (na [YouTube](#))

[15 Minutes of Shame](#) (na HBO Max)

Kult piękna w mediach społecznościowych (DW Dokument na [YouTube](#))

Jedną praktyczną wskazówką dotyczącą aktualności treści prezentowanych na Facebooku i Twitterze. [Oficjalne strony rządowe, informacyjne i inne organizacje](#) powinny być zweryfikowane i oznaczone niebieskim znakiem weryfikacji (patrz przykład dla BBC News poniżej):

BBC News ✓

Account information

This account is verified because it's notable in government, news, entertainment, or another designated category. [Learn more](#)

(PODSUMOWANIE) Weź na zajęcia Jest to dość skomplikowany temat, ponieważ studenci są w pewnym stopniu (a przynajmniej tak to postrzegają) na portalach społecznościowych i realizują własne strategie, aby być akceptowanym, podziwianym i, powiedzmy, sławnym. Jak w tym środowisku możemy poprosić nastolatka o opublikowanie czegoś odpowiedzialnego? W każdym razie dyskusja powinna być i powinniśmy starać się **promować kulturę (w klasie/szkole), że dzielenie się fake newsami i dezinformacją jest „niefajne”**. Ale pamiętaj o zawstydzaniu i anulowaniu kultury (więcej w module 2). Wielu nastolatków może nawet czuć się uwięzionych przez sieci społecznościowe, więc powinniśmy im pomóc, promując (dając im) inną wartość niż liczba obserwujących i polubień, jakie mają w sieciach społecznościowych.

Informacje prezentowane na portalach społecznościowych należy weryfikować poprzez **sprawdzanie faktów** i **czytanie poboczne** (patrz poniżej). Powinniśmy ufać tylko witrynom, które już wcześniej zweryfikowaliśmy i udowodniliśmy, że są godne zaufania.

I. Methodology for teachers

YouTube i inne witryny do udostępniania wideo

W przypadku YouTube i innych witryn do udostępniania wideo obowiązują te same zasady, co w przypadku sieci społecznościowych (patrz wyżej). W tym kontekście jesteśmy bardziej biernymi odbiorcami treści, a treść, którą otrzymujemy, opiera się na naszym zachowaniu na stronach i ich algorytmach. Kluczowe jest rozpoznanie, że algorytm witryny takiej jak YouTube prowadzi nas do silnego **błędu potwierdzenia** (patrz także Moduł 2), ponieważ silnie promują one dla nas tylko treści wideo z tym samym (jednym) punktem widzenia.

PRZYKŁAD Możesz spróbować samemu poeksperymentować, klikając i otwierając określone treści na YouTube i przekonaj się, że algorytm zacznie dostarczać Ci tylko treści o podobnej opinii. Możesz na przykład wypróbować niektóre strony zaprzeczające zmianom klimatycznym. Zmiana oferowanej treści zmieni się dość szybko, bez względu na to, co oglądałeś wcześniej.

(PODSUMOWANIE) Weź na zajęcia Jeśli chcemy odpowiedzialnie konsumować treści w witrynach wideo, takich jak YouTube, musimy **świadomie podejść i przemyślane działania w celu eksploracji i wyszukiwania są nieuniknione**. YouTube i podobne strony mogą być **świetnym źródłem informacji**, ale powinniśmy podejść do nich krytycznie i celowo szukać różnych punktów widzenia. Powinniśmy również poświęcić czas, aby **zobaczyć strony, z którymi się nie zgadzamy**, a nawet strony dezinformacyjne, aby zrozumieć argumenty, abyśmy mogli obalić je w komunikacji z kimś, kto w nie wierzy (patrz **luka informacyjna** wspomniana powyżej w kontekście mediów społecznościowych).

Strony internetowe ogólnie (np. strony organizacji pozarządowych, firm, blogi, strony prywatne itp.)

Witryny internetowe ogólnie reprezentują punkt widzenia osoby lub organizacji, która jest ich właścicielem. Jeśli jakiegokolwiek fakty zostaną przedstawione lub stwierdzone, powinniśmy użyć **szybkiego sprawdzania faktów i czytania bocznego** (patrz poniżej), aby zweryfikować informacje.

Z zasady nie powinniśmy odrzucać witryn opiniotwórczych lub niektórych celowych. Podobnie jak wiele organizacji pozarządowych promuje jakiś problem i sposób, w jaki należy go rozwiązać (na przykład agencje ochrony środowiska mają dość silne misje). Nie musi to oznaczać, że podane informacje muszą być nieprawdziwe, ale powinniśmy ocenić prawdziwość przedstawionych faktów.

Witryny weryfikujące fakty

Dzięki sprawdzaniu faktów (patrz poniżej) mogą pomóc witryny sprawdzające fakty, które sprawdzają informacje i wiarygodność witryn internetowych. W międzynarodowym i anglojęzycznym środowisku (Amerykanie i Wielka Brytania) znane są następujące serwisy sprawdzające fakty: [Politifact](#), [FactCheck.org](#) i [Snopes](#).

W każdym kraju istnieją krajowe strony sprawdzające fakty odpowiednie dla kontekstu krajowego.

Te strony sprawdzające fakty są uważane za wiarygodne, ale nadal powinniśmy zachować krytycyzm i nie brać wszystkiego, co twierdzą, za pewnik. Witryny sprawdzające fakty zdecydowanie powinny pomóc w przypadku witryn zawierających ewidentną dezinformację i dezinformację. Jeśli chodzi o

I. Methodology for teachers

kontrowersyjne i „żywe” kwestie, które mogłyby być poparte odkryciami naukowymi, wykorzystanie i potencjał wyjaśniający stron sprawdzających fakty może być ograniczony.

W każdym razie witryny sprawdzające fakty **powinny dostarczać wyjaśnień i dowodów** na wszelkie twierdzenia, które wysuwają na temat ocenianych informacji i organizacji/strony internetowej. To powinno być ich zadaniem, powinni pomagać użytkownikom w dostarczaniu dowodów do weryfikacji faktów. Nie roszczenia. Zobacz także, że wiele witryn sprawdzających fakty używa skali, ponieważ może nie zawsze być jasne rozróżnienie między fałszem a prawdą⁷. Należy docenić to podejście, ponieważ zapewnia ono użytkownikowi szersze zrozumienie dostępnych dowodów.

PRZYKŁAD Jeden z krajowych serwisów sprawdzających fakty (nie wymienimy ich nazwy, ponieważ jest to serwis krajowy) próbował obalić dezinformację o głoszonych negatywnych skutkach szczepionek przeciwko COVID-19. Ich argumentem było to, że szczepionki są bezpieczne i jako dowód podano cytaty jednego z najwyższych urzędników UE. Widzimy, że nie jest to coś, co powinniśmy uważać za dowód, więc nie powinniśmy uważać tego za odpowiednie podejście do sprawdzania faktów. Nie mówimy przez to, i faktycznie nie możemy być tym dowodem, że wiemy cokolwiek o bezpieczeństwie szczepionek, tylko że to nie jest dowód na to. Istotnym dowodem byłoby pokazanie badań naukowych oceniających bezpieczeństwo szczepionek. Dostarczenie takich faktów może prowadzić do dyskusji (oceny) na temat istotności dowodów (np. metodologii badań itp.). Pamiętaj, że fakty można ocenić, czy są ważne, opinie czy proklamacje nie.

WAŻNE When using fact-checking sites be aware of own confirmation bias and approach their findings correctly, that means always ask: Do they support their assessment by evidence, and do they provide relevant evidence?

(PODSUMOWANIE) Weź na zajęcia Zaproponuj uczniom, aby korzystali z witryn do sprawdzania faktów, aby pomóc w znalezieniu odpowiednich dowodów. Należy jednak pamiętać, że ocena dokonywana przez weryfikatorów faktów powinna opierać się na dowodach, ponieważ nie mają oni żadnej super mocy odgadywania, co jest prawdą, a co fałszem.

Czasopisma naukowe

Czasopisma naukowe są ważnym źródłem danych opartych na badaniach, które (patrz komentarze poniżej) powinny być pozyskiwane za pomocą metod, które okazały się trafne. Artykuły naukowe można wyszukać w Internecie (użyj Google – dokładnie [Google scholar](#)). Ale niestety dostęp do niektórych czasopism jest ograniczony.

WAŻNE Ktoś mógłby powiedzieć, że prace naukowe są metodologicznie w 100% wiarygodne, ponieważ przechodzą proces recenzowania, ale niestety nie zawsze tak jest (patrz przykład poniżej). Bądź też ostrożny (niechętny) do interpretacji preprintów, a także artykułów z niektórych nierzetelnych otwartych (tzw. drapieżnych) czasopism⁸. Zobacz poniżej, jak ostrożnie podchodzić do artykułów naukowych.

⁷ Snopes na przykład klasyfikuje w 12 kategoriach. Zobacz ich [Fact Check Ratings](#) skalę.

⁸ Aby uzyskać więcej informacji, zobacz artykuł opublikowany przez Nature: [Predatory journals: no definition, no defence](#) lub zobacz rekomendację Uniwersytetu Karola w [Predatory Journals and Publishers](#).

I. Methodology for teachers

PRZYKŁAD Jak niestety widzieliśmy w badaniach opublikowanych podczas pandemii COVID-19, nie wszystkie prace były całkiem poprawne z metodologicznego punktu widzenia. Nie chcemy wchodzić w szczegóły⁹, ale chcielibyśmy **zwrócić uwagę na kilka zasad**, które należy wziąć pod uwagę podczas badań. Na przykład niektóre badania nie **uwzględniały odpowiednio odpowiedniego rozwarstwienia (zróżnicowania) populacji** lub nie skupiały się na istotnych aspektach lub nie uwzględniały właściwego parowania porównywanych grup. Konkretnie, ponieważ niektóre badania wykazały, że szczepionki miały różne działanie ochronne w czasie i dla różnych grup wiekowych. Tak więc wszelkie badania bez uznania takich rozróżnień należy uznać za nie do końca wiarygodne dla podejmowania decyzji lub powinniśmy być ostrożni w interpretacji wyników. Wiele kwestii wiązało się również z **porównywaniem grup respondentów** (np. zaszczepionych i niezaszczepionych) bez uwzględnienia właściwego parowania na podstawie wieku i **innych cech, a także z uwzględnieniem różnic** wynikających z obowiązkowych ograniczeń rządowych dla jednej grupy (np. obowiązkowe testy tylko dla jednej grupy). Wszystko to należało wziąć pod uwagę. Aby uzyskać więcej informacji na temat projektowania badań i właściwej oceny oraz porównywania grup, patrz Moduł 3 Projektowanie własnych badań i Moduł 6 Ocena wpływu.

(PODSUMOWANIE) Weź na zająć Dlatego nawet prace naukowe można uznać za ogólnie wiarygodne źródło informacji, z których należy korzystać ostrożnie i krytycznie. Po pierwsze, **nie jest dobrym podejściem patrzeć tylko na abstrakt**. Zawsze zaleca się zapoznanie się z metodologią, szczegółowymi ustaleniami i dyskusją w pełnym tekście dokumentu. Zwłaszcza, gdy istnieją **sprzeczności między ustaleniami** w literaturze naukowej (opublikowane prace) lub mamy do czynienia z jakimś kontrowersyjnym tematem, potrzeba więcej źródeł informacji i porównania między nimi (patrz także MODUŁ 3 Nadaj sens informacjom). Nie mamy na to dowodów, ale biorąc pod uwagę nacisk kładziony na rygorystyczny proces recenzowania, artykuły w czasopismach o wysokim współczynniku wpływu powinny być bardziej wiarygodne, ponieważ ich metodologia powinna być uznawana w rygorystycznym procesie recenzowania.

3. Jak podejść do informacji w internecie ...źródło i weryfikacja faktów

Staramy się **wyjść poza sprawdzanie faktów**, ale **szybkie sprawdzanie faktów jest również ważną częścią** zbierania informacji w Internecie.

3.1. Czego unikać (kryteria nieistotne przy ocenie treści internetowych)

Jak pokazują badania, (nie tylko)¹⁰ studenci oceniają wiarygodność informacji w internecie na podstawie **nieistotnych kryteriów**, takich jak:

⁹ Poniższe informacje opierają się na naszych własnych obserwacjach popartych wieloletnim doświadczeniem w zakresie metod naukowych i ewaluacyjnych. Poparte jest to również dowodami z przeprowadzonych badań wskazujących na niską jakość badań w pierwszej fali pandemii. Możesz samodzielnie wyszukać dowody i ustalenia w Internecie lub zapoznać się z przykładami z artykułów naukowych oceniających jakość badań w czasie pandemii: [Following the science? Comparison of methodological and reporting quality of covid-19 and other research from the first wave of the pandemic](#) / [Methodological quality of COVID-19 clinical research](#) / [Many early COVID-19 studies have low-quality design, risk low-value evidence, research finds](#) / [COVID-19 coronavirus research has overall low methodological quality thus far: case in point for chloroquine/hydroxychloroquine](#)

¹⁰ Dotyczy to również doktorantów i profesorów uniwersyteckich oraz badaczy.

I. Methodology for teachers

- **domena internetowa** (like .org, .com, .gov, .edu)
 - każdy może zarejestrować większość domen internetowych (takich jak .org, .com i inne), więc sama domena nie mówi nam wiele ani nic o informacji o źródle. Musimy więc przyjrzeć się bliżej, kto jest właścicielem domeny i nie opierać się na samej domenie
 - domena narodowa, taka jak .cz, .it, .sk, może wskazywać, że witryna jest przeznaczona dla użytkowników z określonego kraju, ale może być również zarejestrowana przez kogokolwiek
 - przestrzeń **domeny .gov** jest obsługiwana przez rząd USA i jego agencje. Tak więc strony internetowe z nazwami domen .gov są agencjami rządowymi USA. Nie oznacza to jednak, że musimy uważać przedstawione informacje za oczywiste (za prawdziwe), ale powinny one odzwierciedlać punkt widzenia konkretnej agencji rządowej USA
 - **domena .edu** mogła być (od 29 października 2001 r.) rejestrowana tylko przez instytucje i organizacje policealne, które są akredytowane przez agencję Departamentu Edukacji Stanów Zjednoczonych
 - ale pamiętaj, że strony internetowe szkół/universytetów mogą zawierać kilka rodzajów informacji, nawet blogi, na których każdy może pisać. Witryny niekoniecznie muszą więc reprezentować stanowisko instytucji
- **projektowanie stron internetowych** (projekt graficzny, układ, kolory, rozdzielczość lub logo)
 - ponieważ projekt strony internetowej może być wskaźnikiem lub czerwoną flagą dla wprowadzających w błąd informacji, nigdy nie może być (obaleniem) dowodem wiarygodności przedstawionych informacji
 - każdy może zaprojektować dowolną stronę internetową
- **według ilości informacji** i danych prezentowanych na dany temat
 - oceniać strony internetowe wyłącznie na podstawie ilości informacji i danych (oraz pięknych wykresów, statystyk czy infografik) przedstawionych na dany temat samo w sobie (bez sprawdzania źródeł) nie jest kryterium wiarygodności stron internetowych oraz prezentowanych danych i informacji
 - wykresy nie mogą być traktowane jako godne zaufania same w sobie
- **o stronie i kontakt**
 - ocenia rzetelność serwisu na podstawie informacji podanych na stronie O lub Kontakt
 - każda organizacja może przedstawiać się tak, jak uzna to za stosowne (nawet firma lobbingowa naftowa może przedstawiać ich jako zielonych aktywistów...)

I. Methodology for teachers

- kontrola krzyżowa i czytanie boczne (patrz poniżej) są potrzebne do sprawdzenia wiarygodności strony internetowej
- **stronnicze i opiniotwórcze treści**
 - tak, szukamy wiarygodnych dowodów, ale nie powinniśmy lekceważyć informacji z wyraźnie stronniczych lub opiniotwórczych artykułów lub stron internetowych
 - zamiast tego powinniśmy wziąć pod uwagę perspektywę autora (rozpoznać jego punkt widzenia i uwzględnić go przy ocenie przedstawionych informacji)
 - dowody, które dostarczają, mogą być wiarygodne, nawet jeśli opowiadają się z określonej perspektywy
 - jak aktywiści pokazujący dowody na to, że ktoś zanieczyszcza środowisko (powinniśmy ocenić dostarczone dowody, a nie je odrzucać tylko dlatego, że przedstawia je ktoś reprezentujący określony punkt widzenia)
 - takie informacje są również bardzo przydatne do zrozumienia punktu widzenia (perspektywy) danej grupy
 - podobnie jak w przypadku rosyjskiej inwazji na Ukrainę, potrzebujemy i powinniśmy zrozumieć, jak Rosjanie postrzegają konflikt (perspektywa rosyjska) i „dowody”, na które są narażeni
 - to samo z „zaprzeczeniami” zmian klimatu, jeśli chcesz się z nimi spierać, powinieneś nie tylko dostarczać dowodów, ale powinieneś zrozumieć, na czym opierają się ich argumenty
 - klacze na temat uprzedzeń w module 2
 - więcej informacji o tym, jak radzić sobie ze sprzecznymi punktami widzenia, można znaleźć w module 2 Wartości i normy
- **obecność linków lub cytatów**
 - linki do źródła informacji są kluczowe dla weryfikacji przekazywanych danych, aby wiedzieć, jakie jest źródło i jakimi metodami zebrano materiał dowodowy
 - ale nie możemy polegać wyłącznie na fakcie, że strona zawiera wiele linków i/lub cytatów. Należy ocenić nie tylko ich obecność, ale także przydatność i wiarygodność (źródłami informacji mogą być szerzenie dezinformacji)
- **zakładka darowizny na stronie internetowej**
 - dla wielu organizacji pozarządowych darowizny od obywateli są jedynym źródłem dochodu i trzeba powiedzieć, że jest to legalny dochód. Nie oznacza to, że organizacja nie jest godna zaufania

I. Methodology for teachers

- organizacja, która ma być finansowana przez podmioty o szczególnym interesie, to inna historia (np. udokumentowane są organizacje finansowane w celu służenia interesom przemysłu tytoniowego i naftowego w celu udowodnienia i promowania nieszkodliwych skutków papierosów oraz zaprzeczania zmianom klimatycznym przy użyciu wyrafinowanych strategii)¹¹
- video as evidence
 - treść wideo jest przez kogoś¹² traktowana jako wiarygodne źródło informacji, ponieważ uważa się, że „dokumentuje rzeczywistość”, a więc jest niepodważalna. Bez żadnych prawdziwych dowodów, kto, gdzie i przez kogo wideo zostało nagrane (lub sfabrykowane...)
 - tak, wideo jest bardzo solidnym dowodem, ale musimy mieć pewność, że naprawdę przedstawia zadeklarowaną sytuację i że nie zostało sfabrykowane lub zabrane gdzie indziej lub w innym czasie
 - co ważne: musimy również zapytać, czy film naprawdę popycha to, co rzekomo pokazuje (czy naprawdę wspiera argument)
- advertising content
 - wielu studentów nawet nie rozpoznaje reklamy jako reklamy
 - 2/3 uczniów nie odróżnia wiadomości od ogłoszeń, nawet jeśli są one oznaczone jako takie¹³

(SUMMARY) Take into the class Wszyscy musimy uważać na wiarygodność informacji w Internecie. Nawet jako nauczyciel uważaj, aby nie oceniać stron internetowych na podstawie nieistotnych kryteriów (patrz wyżej). Fałszywe wiadomości są pomijane nawet przez doktorantów, studenci i nauczyciele akademicy oraz naukowcy. Powinniśmy więc być w tej sprawie maksymalnie samokrytyczni. Aby uzyskać więcej informacji na temat sprawdzania faktów i przykładów do wykorzystania w klasie, możesz skorzystać z materiałów [Civic Online Reasoning curriculum](#) opracowany na Uniwersytecie Stanforda¹⁴.

Uwaga: ten program zawiera bardzo dobre filmy objaśniające, przykłady i szablony dotyczące sprawdzania faktów. Ale z naszego punktu widzenia dotyczy to prawie wyłącznie źródła informacji, a ponieważ jest to dobry i potrzebny początek, uważamy, że należy ocenić więcej jakości danych i informacji niż tylko źródło. Z tego powodu bylibyśmy trochę bardziej krytyczni nawet w stosunku do treści prezentowanych przez wiarygodne źródła, takie jak wiadomości, eksperci i naukowcy. Jak

¹¹ Jest to udokumentowane kilkoma badaniami, które możesz krytycznie zbadać samodzielnie. BBC Sounds przygotowało zabawną serię podcastów na temat tych odkryć: [How They Made Us Doubt Everything](#).

¹² W badaniu przeprowadzonym przez Uniwersytet Stanforda (2019) było to 52% studentów [the conducted study](#).

¹³ [STUDENTS' CIVIC ONLINE REASONING A National Portrait](#) wykonane na Uniwersytecie Stanforda (2019)

¹⁴ <https://cor.stanford.edu/curriculum/>

I. Methodology for teachers

powiedzielibyśmy, potrzebne są informacje oparte na dowodach, a nie na wybitnych osiągnięciach (zobacz zasady zbierania dowodów i zasadę zdrowego sceptycyzmu w fazie badawczej Modułu 3).

3.2. O czym należy pamiętać (techniki manipulacyjne)

Deinformacja i dezinformacja są często rozpowszechniane przy użyciu określonych **technik manipulacji**. Techniki te wykorzystują wiedzę o naszym zachowaniu.

Techniki manipulacji wykorzystywane do promowania dezinformacji i fałszywych wiadomości na podstawie badań¹⁵:

Język emocjonalny

„Emocje to potężne narzędzia perswazji. Badania pokazują, że używanie emocjonalnych słów, zwłaszcza tych, które wywołują negatywne emocje, takie jak strach lub oburzenie, zwiększa wirusowy potencjał treści w mediach społecznościowych”. „Używanie naładowanych emocjonalnie słów wywołujących oburzenie pomaga (nawet nieprawdziwym) informacjom rozprzestrzeniać się wirusowo. Zamiast reagować natychmiast, **bądź ostrożny i krytyczny, gdy w oglądanych treściach używane** są słowa nacechowane emocjonalnie”.

Zobacz także naszą dyskusję na temat sieci społecznościowych jako drugorzędnych źródeł informacji powyżej.

Niespójności

“Niespójność występuje, gdy ktoś używa dwóch lub więcej argumentów, aby przedstawić punkt, który logicznie nie może być jednocześnie prawdziwy. Jest to technika najczęściej spotykana w dłuższych dyskusjach na określony temat”.

Warto zauważyć, że dla „wyznawców” teorii spiskowych **teoria spiskowa wydaje się absolutnie spójna, ponieważ pozornie wyjaśnia** kwestie, które inaczej nie są wyjaśnione. Dzieje się tak poprzez **nadmierną interpretację** dowodów, ponieważ teorie spiskowe opierają się głównie na rzeczywistych dowodach/zjawiskach, ale przypisuje się im znaczenia, które (kiedy dobrze się przyjrzymy) w rzeczywistości nie są poparte dostarczonymi dowodami (zob. także Moduł 3 Nadaj sens informacjom).

„W czasach niepewności kuszące jest poszukiwanie złowrogich motywów lub ukrytych przyczyn tego, co się dzieje. Zdrowo jest być sceptykiem, ale w prawdziwym życiu wielu rzeczy nie da się sprowadzić do prostej przyczyny (spisku).

Fałszywe dychotomie

“Fałszywa dychotomia (lub fałszywy dylemat) to błąd logiczny, w którym ograniczona liczba wyborów lub stron jest przedstawiana jako wzajemnie się wykluczająca, podczas gdy w rzeczywistości dostępnych jest więcej opcji. Jest to również znane jako błąd „albo-albo”.

¹⁵Źródło: [Inoculation Science](#) (inicjatywa JIGSAW, University of Cambridge i University of Bristol). Zobacz filmy na ich stronie internetowej, które omawiają każdą z technik manipulacyjnych.

I. Methodology for teachers

W ten sposób, odrzucając jedną opcję, teoria spiskowa pozornie daje argument za drugą opcją. Ale w rzeczywistości żadna z opcji nie jest ważna.

Szukanie „kozła ofiarnego”

„Kozłem ofiarnym jest sytuacja, w której osoba lub grupa zostaje wyróżniona lub bierze na siebie nieuzasadnioną winę za konkretny problem”.

To dość powszechna taktyka organizowania grupy ludzi poprzez wzmacnianie **tożsamości grupy** poprzez znajdowanie wspólnego wroga – walkę z kimś. Niestety nie widzimy tego tylko w teoriach spiskowych i taktykach dezinformacyjnych, ale jest to również powszechne w polityce. Polityka jest wtedy nie dla czegoś, ale przeciwko komuś, do **walki z kimś**. Jest to sprawdzona, ale niebezpieczna taktyka, której mogliśmy być świadkami w historii lub w rzeczywistym kontekście politycznym.

Ataki ad personam

„Atak ad hominem ma miejsce wtedy, gdy ktoś atakuje osobę wysuwającą argument, zamiast odnosić się do samego argumentu. Ataki ad personam są powszechnie stosowane w celu przekierowania słuchacza z dala od tematu i skierowania go w stronę konkretnej osoby. Mogą to być bezpodstawne ataki, ale niekoniecznie, ponieważ w niektórych przypadkach wiarygodność posłańca ma znaczenie dla danego argumentu”.

Falszywy ekspert

„Kłamstwo może wydawać się bardziej wiarygodne, gdy potwierdzi je źródło. Nawet jeśli to źródło nie istnieje, nie jest wiarygodne lub zostało błędnie zacytowane; łatwo dać się zaślepić fantazyjnym stopniom naukowym i terminologii medycznej”.

Pamiętaj, aby sprawdzić wiarygodność i faktyczne istnienie zadeklarowanego źródła.

(PODSUMOWANIE) Weź na zajęcia Po pierwsze, ważne jest, aby przyznać, że wszyscy jesteśmy (ja też jestem) podatni na takie techniki manipulacji. Musimy być wyjątkowi i gdzieś należeć. To czyni nas podatnymi na takie manipulacyjne techniki. Techniki te są skuteczne, gdy brakuje nam świadomości siebie i naszej identyfikacji z grupą, ideą, opinią (więcej w Module 3 Nadawanie sensu informacjom i Modułowi 2 Wartości i normy).

3.3. Jak podejść do informacji w Internecie

Skoro już wiemy, jakie nie są istotne kryteria wiarygodności informacji w Internecie (patrz wyżej), jak powinniśmy postąpić? Podejście do **informacji w Internecie powinno przebiegać w następujących krokach z uwzględnieniem następujących kryteriów:**

1) Źródło informacji

PYTANIA, KTÓRE NALEŻY ZADAĆ:

- Trzy główne pytania, na które należy odpowiedzieć: JAK, GDZIE i PRZEZ KOGO dane (ogłoszone fakty) zostały wyprodukowane
- Kto stoi za informacją?
- Kto stworzył artykuł/stronę internetową/wykres/post w mediach społecznościowych?

I. Methodology for teachers

- Czy to wiarygodne źródło?
- Czy mogę temu zaufać?

METODY, KTÓRE NALEŻY UŻYĆ:

- ✓ Nie polegaj na stronie O nas/Kontakt w witrynie internetowej
- ✓ Sprawdzaj oryginalne źródło informacji podczas uzyskiwania dostępu do informacji w mediach społecznościowych
- ✓ Znajdź informacje o autorze (autorach), organizacji na innych stronach – otwieraj nowe karty w przeglądarce i szukaj wiarygodności autorów (**czytanie boczne**)
 - wyszukaj źródła poza daną stroną internetową
 - możesz też skorzystać z serwisów fact-checkingowych, które często dostarczają informacji o organizacjach (np. Politifact, FactCheck.org, Snopes)

Czytanie boczne polega w zasadzie na sprawdzaniu wiarygodności autorów poprzez znajdowanie informacji o nich w innych wiarygodnych źródłach. W praktyce oznacza to **otwieranie innych zakładek w celu znalezienia („google”) odnośników i dalszych informacji o autorach lub organizacji będącej właścicielem strony internetowej**. Więcej informacji i przykładów można znaleźć w [Civic Online Reasoning curriculum](#) opracowanym na Uniwersytecie Stanforda¹⁶.

II) Perspektywa

PYTANIA, KTÓRE NALEŻY ZADAĆ:

- Kto to powiedział? I dlaczego?
- Jaki jest **punkt widzenia autorów** na omawiany problem?
- Jakie są ich punkty widzenia i stanowiska?
- Czy źródło ma wiedzę na dany temat i czy przedstawia dowody?

METODY, KTÓRE NALEŻY UŻYĆ:

- ✓ Nie polegaj na stronie O nas w witrynie internetowej
- ✓ Skorzystaj z informacji znalezionych na temat autora(ów), organizacji na innych stronach – otwieraj nowe karty w przeglądarce i szukaj autorów (**czytanie boczne**)
- ✓ Zobacz i przeanalizuj treść artykułu/strony internetowej

III) Przedstawione dowody

PYTANIA, KTÓRE NALEŻY ZADAĆ:

- Jakie dowody są dostarczane?

¹⁶ <https://cor.stanford.edu/curriculum/>

I. Methodology for teachers

- Czy źródło dowodów jest wiarygodne (zob. krok I)?
- Czy dostarczone dane i informacje są **rzetelne**, **aktualne** i **kompletne** (zob. kryteria jakości informacji powyżej)?
- Jaki rodzaj informacji - czy jest to **opinia czy fakt** (lub opinia poparta dowodami)?
- Czy dowody są istotne dla wyciągniętych wniosków?
- Jaką perspektywę i argumenty potwierdzają dowody?

METODY, KTÓRE NALEŻY UŻYĆ:

- ✓ Przeanalizuj treść artykułu/strony internetowej (dowody są dumne)
- ✓ Weź pod uwagę punkt widzenia autora na dany temat (patrz krok II)
- ✓ Potrzebne są informacje oparte na dowodach, a nie na wartościach. Potrzebujemy solidnych dowodów, a nie tylko tytułów (nie ma miernika tego, co mówi ekspert, pyta: czy on / ona dostarcza dowodów, czy tylko opinię?)...
- ✓ Skorzystaj z informacji znalezionych na temat autora(ów), organizacji na innych stronach – otwieraj nowe karty w przeglądarce i szukaj autorów (czytanie boczne)
 - zobacz dostarczone odniesienie, a także sprawdź te odniesienia (cytowane strony muszą być również sprawdzone przy użyciu czytania bocznego)
 - korzystać z innych odniesień dotyczących dowodów dostarczonych przez inne źródła
 - korzystaj z serwisów sprawdzających fakty

Opinia a fakt: ważne jest rozróżnienie między opinią a faktami (danymi). Fakty można w zasadzie zweryfikować (fact-checked). Opinię można zbadać, czy jest poparta dowodami, doświadczeniem lub wiedzą fachową. Można też mówić o **analizie i syntezie** jako formie już zinterpretowanych danych przedstawionych w określony/wybrany sposób.

IV) Znajdź inne źródła

PYTANIA, KTÓRE NALEŻY ZADAĆ:

- Czy istnieją inne źródła informacji na ten temat?
- Jakie **inne informacje** są dostępne na ten temat?
- Jakie **inne perspektywy** dotyczą tego tematu?

METODY, KTÓRE NALEŻY UŻYĆ:

- ✓ Szukaj innych źródeł informacji
 - nie polegaj na pierwszym lub trzech (czterech, pięciu...) wynikach wyszukiwania, które znajdziesz (pierwsze lub nawet pierwsze trzy wyniki w wyszukiwarce Google nie muszą być najlepsze)
 - **z nowym źródłem zacznij od kroku I)**

I. Methodology for teachers

WAŻNE Nie chodzi tylko o mylną informację i dezinformację czy fake newsy. Powinno dotyczyć zrozumienia prawdziwego znaczenia informacji. Zrozum, o czym naprawdę jest informacja, biorąc pod uwagę jej **treść, kontekst i perspektywę autora**. Aby móc odróżnić fakt od opinii i zrozumieć znaczenie roli autora. Ale nadal pamiętaj, aby szukać **wniosków opartych na dowodach, a nie na wzniosłości**. Nie chodzi o to, żeby nie ufać ekspertom, ale domagać się dowodów i rozsądnych wyjaśnień, a nie deklaracji. A w sprawach bez wystarczających dowodów możemy operować „**opinią biegłego**”, ale powinniśmy mieć świadomość, że jest to tylko opinia oparta na ograniczonych dowodach.

(PODSUMOWANIE) Zabierz na zajęcia Upewnij się, że uczniowie **rozumieją sprawdzanie faktów poprzez czytanie poboczne** i potrafią odróżnić „oczywiste” wprowadzające w błąd i manipulacyjne informacje – dezinformację i dezinformację. Uczniowie powinni zrozumieć, że przekonujące i pozornie spójne informacje mogą być w rzeczywistości dezinformacją lub fałszywymi wiadomościami. Uczniowie powinni również przyjąć do wiadomości, że w wielu przypadkach potrzeba więcej wysiłku (badań), aby lepiej zrozumieć problem, aby móc wyciągać odpowiedzialne wnioski i podejmować decyzje.

Studenci powinni przede wszystkim nauczyć się rozpoznawać i odróżniać fakty (nawet głoszone) od opinii i propagandy PR. Mistrzostwo (i cel końcowy) polegałoby na postrzeganiu interpretacji faktów jako interpretacji, a nie jako faktów samych w sobie, a tym samym na zrozumieniu obiektywności (patrz dyskusja na temat obiektywności powyżej). Należy również pamiętać, że **opinia nie musi być odrzucona, ale powinniśmy uznać ją za taką**.